

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 10 augusti 1914 kl. 5 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, i anledning av andra kammarens beslut angående friherre Palmstiernas motion, nr 69, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående semester åt arbetare och med dem likställda personer med stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen.

I motion inom andra kammaren, nr 69, har friherre Palmstierna hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en planmässig utredning angående beredande av viss tids tjänstledighet med bibehållna löneförmåner (semester) åt arbetare och med dem likställda, vilka ha stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen, samt att Kungl. Maj:t, i den mån riksdagens medverkan kräves för beredande av dylik ledighet, ville för riksdagen framlägga de förslag, vartill densamma må föranleda.

Motionen.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till vilket motionen överlämnats för förberedande behandling, har på grunder, som anföras i dess utlåtande nr 1, vartill hänvisas, hemställt, att andra kammaren ville för sin del besluta en skrivelse av samma innehåll som motionens hemställan. Sedan andra kammaren bifallit utskottets förslag, har ärendet överlämnats till första kammaren, som hänvisat detsamma till förberedande behandling av dess andra tillfälliga utskott.

Andra kammarens beslut.

Frågan om semester åt arbetare har på senare tid trängt sig fram på både statens, kommunernas och de enskildas arbetsområden. Någon

Utskottet.

fullständig redogörelse för, huru långt man hunnit inom den enskilda industrien och inom kommunalförvaltningen beträffande beredandet av semesterförmåner åt arbetarna, är utskottet icke i stånd att lämna. Utskottet vill emellertid i detta hänseende hänvisa såväl till den av motionären förebragta utredningen, vilken även berör förhållandena i utlandet, som till en vid utskottets utlåtande fogad, från socialstyrelsen inkommen promemoria i ämnet.

I någon mån har också staten genom 1913 års riksdags beslut att medgiva rätt för vid flottans varv anställda daglönare till ledighet med bibehållna löneförmåner slagit in på den ifrågavarande vägen. Såsom villkor för semesterförmånen bestämde riksdagen en oavbruten anställning under fyra år samt att densamma icke förorsakade någon olägenhet för göromålens behöriga gång.

Visserligen kunna daglönare vid flottans varv anses mera förtjänta att komma i åtnjutande av semester än andra i statens tjänst anställda kroppsarbetare. Ty de förras anställning har en mera fast karaktär än de senares, varför ock de förstnämnda kunna komma i åtnjutande av pension från flottans pensionskassa. Principen om semester åt arbetare med mera stadigvarande anställning inom statsförvaltningen kan emellertid genom 1913 års riksdags beslut anses godkänd, och då denna fråga enligt utskottets mening icke i längden låter sig avvisas, är det nu endast fråga om att göra samma princip gällande på närbesläktade områden inom statens verk.

Utskottet har dock icke kunnat föreslå en så vidsträckt tillämpning av semesterförmånen, som andra kammaren för sin del tillstyrkt, utan ansett åtskilliga inskränkningar vara erforderliga.

Så förekommer det, att arbetare, som inom någon gren av statsförvaltningen ha stadigvarande sysselsättning, likväl icke äro därav upptagna mer än ett fåtal timmar dagligen, t. ex. grindvakter, städerskor m. fl. Deras anställning i statens tjänst torde få anses hava karaktären av bisysslor, varför något krav på semester för dessa arbetare ej synes med fog kunna framställas. Utskottet håller i stället före, att ett oeftergivligt villkor för semesterförmåns beviljande måste vara, att vederbörande är fullt upptagen med arbetet i statens tjänst och har detta till sin utslutande eller full arbetsdag krävande sysselsättning.

Utskottet anser vidare, att såsom villkor för semesterförmåns åtnjutande bör fordras, att — i överensstämmelse med riksdagens beslut angående årlig ledighet åt daglönare vid flottans varv — vederbörande

arbetare haft oavbruten anställning i statens tjänst med full sysselsättning under minst fyra år.

Därjämte vill utskottet framhålla, att den omständigheten, att en i statens tjänst anställd arbetare åtnjutit semester, ingalunda får anses innebära, att hans anställning vunnit så fast karaktär, att han därmed också skulle vara berättigad till att av statsverket uppbära pension.

Visserligen har utskottet, även med fasthållande av de inskränkingar i semesterförmåns beviljande, åt vilka utskottet i det föregående givit uttryck, hyst betänkligheter mot att tillstyrka medgivande av sådan förmån. Men då utskottet likväl gått med på att förorda en skrivelse i ärendet, har utskottet gjort det i den förvissningen, att en dylik av statsmakterna ådagalagd omsorg om sina arbetares bästa skall hos dessa skapa mera trevnad i och intresse för arbetet, binda dem med starkare band vid sin anställning och därmed tillförsäkra statens verk en fast och kvalificerad arbetarstam.

Tiden för statsverket att taga det steg, som utskottet tillstyrker, synes också vara inne. Ty dels har både i den enskilda industrien och i den kommunala förvaltningen på åtskilliga håll sådan förmån redan beviljats, dels har frågan både bland arbetarna vid Stockholms tygstation och vid driftverken redan förts fram. För frågans enhetliga och planmässiga behandling torde det därför vara önskvärt, att en utredning av hela ärendet kommer till stånd, så att icke olika bestämmelser komma i tillämpning på olika områden av statsförvaltningen.

Utskottet vill ytterligare betona, att tidpunkten, då arbetare må erhålla semester, måste i varje fall bestämmas av arbetsledningen, därvid hänsyn kan tagas därtill, att ledigheter mest förekomma på tid, då dessa vålla minst avbräck i arbetets gång, och att arbetet sålunda ordnas på det sätt, att semesterkostnaderna bliva för det allmänna minst betungande.

Uppenbart torde vara, att beredande av semester åt lönearbetare i allt större utsträckning måste medföra vittgående konsekvenser av ekonomisk art såväl för staten som för kommuner och enskilda arbetsgivare, enär statens föredöme torde egga till krav på samma förmån vid andra arbetsföretag. Särskilt skulle införande av semesterledighet vid den mindre industrien och hantverkerierna kunna vålla ekonomiska svårigheter. Det måste därför överlämnas åt de enskilda arbetsgivarne att med sina arbetare fritt överenskomma i denna fråga.

Det är ju möjligt, att ökad arbetsintensitet kommer att ersätta, vad som i arbetstid förloras på semester; men ett villkor härför är, att se-

mestern användes till vila och vederkvickelse. För att nå detta mål torde den av motionären föreslagna minimitiden av sex arbetsdagar vara erforderlig.

Enligt utskottets uppfattning borde initiativet i föreliggande fråga, liksom då det gällde semester åt flottans varvsarbetare, lämpligast hava utgått från vederbörande arbetsledningar samt framställning i ämnet där-
efter, om så ansetts skäligt, av Kungl. Maj:t förelagts riksdagen. Men då detta ärende nu genom enskild motion bragts inför riksdagen, har utskottet ansett frågan icke blott av sådan anledning böra avvisas.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att första kammaren ville för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt må kunna beredas viss tids ledighet med bibehållna löneförmåner (semester) åt arbetare och med dem likställda, vilka äga full och stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen, samt att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen må föranleda.

Stockholm den 10 augusti 1914.

På utskottets vägnar:

FABIAN DE GEER.

Vid detta ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar friherre *Fabian De Geer, Danström, Rosén, greve Spens, Klefbeck* och *Tisell*.

*Bilaga.***P. M.**

angående friherre Palmstiernas motion, nr 61, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående semester åt arbetare och med dem likställda personer med stadigvarande sysselsättning vid statsförvaltningen.

Det torde ligga i öppen dag, att det ur folkhälsans och den sociala trevnadens synpunkt skulle vara av mycken betydelse, därest fabriksarbetare o. d. i större utsträckning kunde beredas någon tids sommarledighet. Därmed skulle ock ett klasskiljemärke försvinna mellan å ena sidan kroppsarbetare, å den andra tjänstemän och affärsanställda.

Det må dock framhållas, att hela frågan om arbetarsemester ännu i stort sett står på förberedelsens stadium såväl i vårt land som i utlandet, såväl för privatindustriens arbetspersonal som för arbetare i det allmännas tjänst. Anledningen härtill är, att denna fråga först under de allra senaste åren tagit fast form och skjutits fram som ett mera allmänt arbetarkrav.

I motionen lämnas en i huvudsak fullständig redogörelse för, i vad mån de lägre befattningshavarna och kroppsarbetarna inom *statsförvaltningen* för närvarande åtnjuta semesterförmåner. Tilläggas må dock, att semesterledighet torde mera vara av behovet påkallad för de i statliga fabriker och verkstäder och dylika företag med kontinuerlig drift sysselsatta arbetarna än för säsong- och utearbetarna, för vilka arbetsdagarna av klimatiska skäl avbrytas genom ett större antal tämligen regelbundet återkommande arbetslöshetsdagar. Gränsen mellan ifrågavarande arbetarkategorier är dock ofta ganska flytande och torde endast kunna fastställas på grundval av särskilda utredningar. Uppmärksammas bör särskilt, att statsbanornas verkstadsarbetare ej åtnjuta semester, medan deras yrkesbröder vid de enskilda järnvägarna sedan 1910 års början (enligt det s. k. huvudavtal nr 2) ägt rätt erhålla ledighet med bibehållen avlöning under 5 arbetsdagar efter tre års anställning vid järnvägen och under 10 dagar efter minst sex års tjänst.

Likaså torde motionens översikt över *kommunalarbetarnas* semesterförhållanden vara tämligen fullständig. Under förra hälften av innevarande år hava ytterligare städerna Gävle, Söderhamn och Hudiksvall beviljat vissa stadsarbetare med längre tids tjänstgöring sex till åtta dagars årlig semester med bibehållen lön.

Erinras må, att i fråga om kommunalarbetare ledigheten ofta endast gäller arbetarkategorier, som på grund av yrkets särskilda förhållanden måste umbära regelbunden natt- eller söndagsvila, såsom retorteldare vid gasverk, maskinskötare

vid elektricitetsverk, spårvägsfunktionärer, arbetare vid renhållningsverkets hämtningsavdelning o. s. v.

Vad slutligen arbetarna inom den *enskilda industrien* beträffar, citerar motiören en del siffror ur tvänne utredningar av kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik (socialstyrelsen). Talen för semesterfrekvensen i dessa båda framställningar äro dock ej fullt jämförliga, ty medan i redogörelsen för arbetstidens längd inom industri och hantverk med semester förståtts ledighet viss bestämd tid av året med bibehållande, helt eller delvis, av löneförmåner, har i kollektivavtalsutredningarna som semester måst räknas varje sammanhängande ledighet av minst tre dagar, enär avtalen ofta mycket oklart angiva, huruvida lön åtnjutes eller ej. Påpekas må även, att siffrorna i sistnämnda framställningar ej avse industrien i dess helhet, utan endast de delar av densamma, där arbetarorganisationerna ernått sådan fasthet, att arbets- och lönevillkoren kunnat regleras genom kollektivavtal.

Enligt approximativ beräkning på grundval av nu gällande kollektivavtal synes *avtalsmässigt* reglerad semester för närvarande tillkomma cirka 30,000 arbetare eller endast ungefär 6 % av hela arbetarantalet inom industri, handel och samfärdsel. Häri ingå 1,200—1,300 bageriarbetare, vilka å större orter vanligen åtnjuta denna förmån, delvis såsom ekvivalens för inom yrket rådande nattarbete. Vidare märkas cirka 20,000 av de enskilda järnvägarnas linje- och verkstadspersonal, vilka enligt det så kallade huvudavtal nr 2 garanteras semester i efter yrkesspecialitet och tjänstgöringstid växlande utsträckning. Slutligen hava rikets samtliga 6,000 typografer, vilka förut endast vid vissa officiner åtnjutit semester, genom det nyligen för fem år ingångna riksavtalet tillförsäkrats sådan i en vecka årligen intill 1 januari 1917 och därefter i två veckor. Till bestridande av arbetarens kostnader under semesterledigheten innehållas av den (med hänsyn därtill förhöjda) avlöningen vissa belopp, vilka utbetalas vid nästa semesterledighet eller då arbetaren dessförinnan avskedas eller avflyttar.

Att den avtalsenligt reglerade arbetarsemestern sålunda icke fått större utbredning i vårt land, sammanhänger till väsentlig del med, att under den senaste tiden tvänne av våra största *arbetsgivarorganisationer*, nämligen Svenska arbetsgivarförbundet och Sveriges verkstadsförbundet, ganska bestämt motsatt sig införande av bestämmelser i kollektivavtal om semesterledighet. Arbetsgivarernas synpunkter i denna fråga hava kanske klarast kommit till uttryck vid den diskussion om arbetarsemester, som ägde rum på femte nordiska arbetsgivar-mötet i Stockholm den 27 och 28 juni 1913, varöver ett referat meddelas i tidskriften »*Industria*» (nr 13). Efter framhållande av arbetarsemesterns hygieniska betydelse, betonades här med styrka, att beviljande av semester är förenat med stora svårigheter, även om ledigheten ej utgår med full lön. Merutgiften ansågs inverka fördröjande på produktionen och den gängse tendensen till arbetstidens förkortning försvåra beviljande av extraordinär ledighet. Med hänsyn härtill rådde bland de svenska, norska, danska och finska arbetsgivarna enighet om, att semester icke borde beviljas i kollektivavtal samt att sådan ledighet icke heller i enstaka fall borde medgivas annat än efter vederbörande organisations prövning.

Vad de ledande svenska arbetsgivarorganisationerna beträffar, synes deras politik i förevarande avseende huvudsakligen vara dikterad av hänsyn till de ekonomiska konsekvenser, en arbetarna generellt medgiven rätt till semester skulle kunna medföra särskilt för föreningarnas mindre bärkraftiga medlemmar. Däremot hava nämnda organisationer icke motsatt sig, när enskilda till dem anslutna företag ansett sig böra och kunna giva sin arbetspersonal semester såsom en särskild *gåva* eller förmån.

Inom *Svenska arbetsgivarföreningens* verksamhetsområde har sålunda Loussa-vaara-Kiirunavaara A.-B. åren 1913 och 1914 under vissa villkor beviljat sina c:a 3,500 gruvarbetare i Kiruna och Malmberget 14 dagars semester, vartill bidrag utgår med $\frac{1}{24}$ av årsförtjänsten. Vidare lämna Stockholms bryggerier (c:a 900 arbetare), även efter inträdet i arbetsgivarföreningen, arbetare med minst två års tjänstetid en vecka semester, under vilken utgår ett understöd av 4 kronor per dag.

Av *Verkstadsföreningens* medlemmar har A.-B. Separator i Stockholm (c:a 800 arbetare) sedan år 1912 pläгат hålla verkstaden stängd under midsommarveckan, varvid arbetarna uppbära ersättning för fem arbetsdagar, tidlönsarbetarna efter timlön och ackordsarbetarna med 5 kronor per dag. Kullagerfabriken i Göteborg (närmare 2,000 arbetare) har sedan år 1913 ävenledes pläгат installa driften under midsommarveckan, varvid full lön utgått för fyra arbetsdagar. Liknande principer tillämpas av vissa andra företag i Stockholm och Göteborg, vadan c:a 10 à 15 % av föreningens över 30,000 arbetare beräknas komma i åtnjutande av semester, ehuru sådan icke föreskrives i gällande avtal.

Huru förhållandena gestalta sig inom den enskilda industrien, torde företrädesvis få tillmätas betydelse, när det är fråga om en eventuell utsträckning av semesterförmånen till statsarbetare inom områden, där statliga verk stå i direkt *konkurrensförhållande* till enskilda företag. Här bör staten å ena sidan tillse, att den icke ger *mindre* än de främsta av de enskilda arbetsgivarna, men å andra sidan icke utan särskilt starka skäl genom beviljande av väsentligt *större* förmåner utöva ett tryck på arbetsmarknaden, som kan giva anledning till svårigheter för de, i olikhet med de affärsdrivande verken, av konkurrenshänsyn mot in- och utland bundna privata företagen.

Och att frågan om, låt vara blott en veckas semester, när det gäller medlemsstarka arbetargrupper är ett spörsmål av ganska stor ekonomisk betydelse, torde kunna klagöras genom en enkel kalkyl. Beviljas sex dagars semester med bibehållen lön åt 500 arbetare med 4 kronors daglön, måste i semesterbidrag utbetalas 12,000 kronor. Och denna kostnad bör vidare ökas med det belopp, som utgör företagets bruttovinst (utöver avlöningen) av driften under nämnda tidsperiod, i den mån denna utgift icke uppväges genom ökad arbetsintensitet under återstoden av året.

Inom de områden åter av det ekonomiska livet, där staten intager *monopolställning* och där eventuella arbetsinställelser från personalens sida ju tendera att bliva i hög grad allmänfarliga, synes staten i främsta rummet böra inrikta sin arbetarpolitik på att skaffa sig en stam av kvalitetsarbetare, vilka fästas vid verket genom förmånliga villkor, däribland semester med full lön.

Den av motionären med stöd av ett tyskt arbete (Heyde: Urlaub für Arbeiter und Angestellte in Deutschland, ref. i »Sociala Meddelanden» 1913, sid. 371) lämnade redogörelsen för arbetarsemesterfrågans läge i Tyskland synes i detta och andra avseenden innehålla beaktansvärda synpunkter. Dock böra jämväl förhållandena i andra länder undersökas, framför allt i England, varifrån hela spørsmålet om arbetarsemester ytterst synes hava sin upprinnelse.

Vid bedömande av semesterfrågan må det slutligen betonas, att det ofta icke är nog att bereda arbetarna ledighet, utan att åtgärder även måste vidtagas för att giva dem tillfälle att på ett för folkhälsan gynnsamt sätt *använda* densamma. I detta syfte hava tyska fabriker upprättat särskilda semesterhem ute på landet, där arbetarna mot ringa avgift få inackordera sig under ledigheten, och danska arbetare hava genom sammanskott bildat särskilda feriekassor för liknande ändamål. I vårt land hava, så vitt bekant, några mera betydande åtgärder av dessa slag ännu icke ansetts av behovet påkallade; dock synes upprättandet av Sv. Järnvägsmännens vilohem delvis vara ett led i en sådan tankegång. Våra industriarbetare härstamma ju också i stor utsträckning från bondebefolkningen i första eller andra led och äga därför oftast släktingar på landet, vilka väl gärna mottaga dem under ferietiden, särskilt om de lämna en smula hjälp vid skörden.

Stockholm den 21 juli 1914.

Bertil Nyström,
t. f. byråchef.